

ZAWOŁANI PO IMIENIU

22 września 2019

Upamiętnienie

Wacława Budziszewskiego
zamordowanego za pomoc
okazaną Żydom w czasie
okupacji niemieckiej

musimy zatem wiedzieć policzyć dokładnie zawołać po imieniu opatrzyć na drogę

ZBIGNIEW HERBERT

Projekt **Zawołani po imieniu** poświęcony jest osobom narodowości polskiej zamordowanym za niesienie pomocy Żydom w czasie okupacji niemieckiej. Pamięć o tych, którzy wykazali się heroizmem w obliczu niemieckiego terroru, jest pielęgnowana we wspomnieniach rodzin, często jednak historie te nie są znane ogółowi społeczeństwa. Projekt **Zawołani po imieniu**, zainicjowany przez Wiceminister Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Magdalenę Gawin, a realizowany przez Instytut Pileckiego, powstał z potrzeby zaznaczenia w przestrzeni publicznej miejsc związanych z pomordowanymi. Instytut Pileckiego podejmuje starania, aby te lokalne doświadczenia stały się częścią powszechnej świadomości historycznej.

Na potrzeby projektu Instytut Pileckiego stworzył spójny i czytelny sposób wizualnej identyfikacji miejsc pamięci. Materialnym symbolem upamiętnienia jest tablica z inskrypcją w językach polskim i angielskim, umieszczona na kamieniu. Znajdujący się na nim kod QR odsyła do artykułu opisującego wydarzenia, które rozegrały się w danym miejscu. Kamień ten stanowi również trwały element krajobrazu, upamiętniający bohaterów minionych wydarzeń. Stąd też ważną częścią projektu jest współpraca z władzami samorządu terytorialnego i przedstawicielami miejscowej społeczności.

Nazwa projektu **Zawołani po imieniu** nawiązuje do wiersza Zbigniewa Herberta *Pan Cogito o potrzebie ścisłości*, w którym poeta podkreślił konieczność precyzyjnego oszacowania liczby ofiar „walki z władzą nieludzką”. Instytut Pileckiego rozpoczął swój projekt w Sadownem 24 marca 2019 roku, w Narodowy Dzień Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką. Kamień z tablicą pamiątkową został wówczas odsłonięty przez premiera Mateusza Morawieckiego przed domem Leona, Marianny i Stefana Lubkiewiczów – rodziny piekarzy zastrzelonej przez Niemców 13 stycznia 1943 roku.

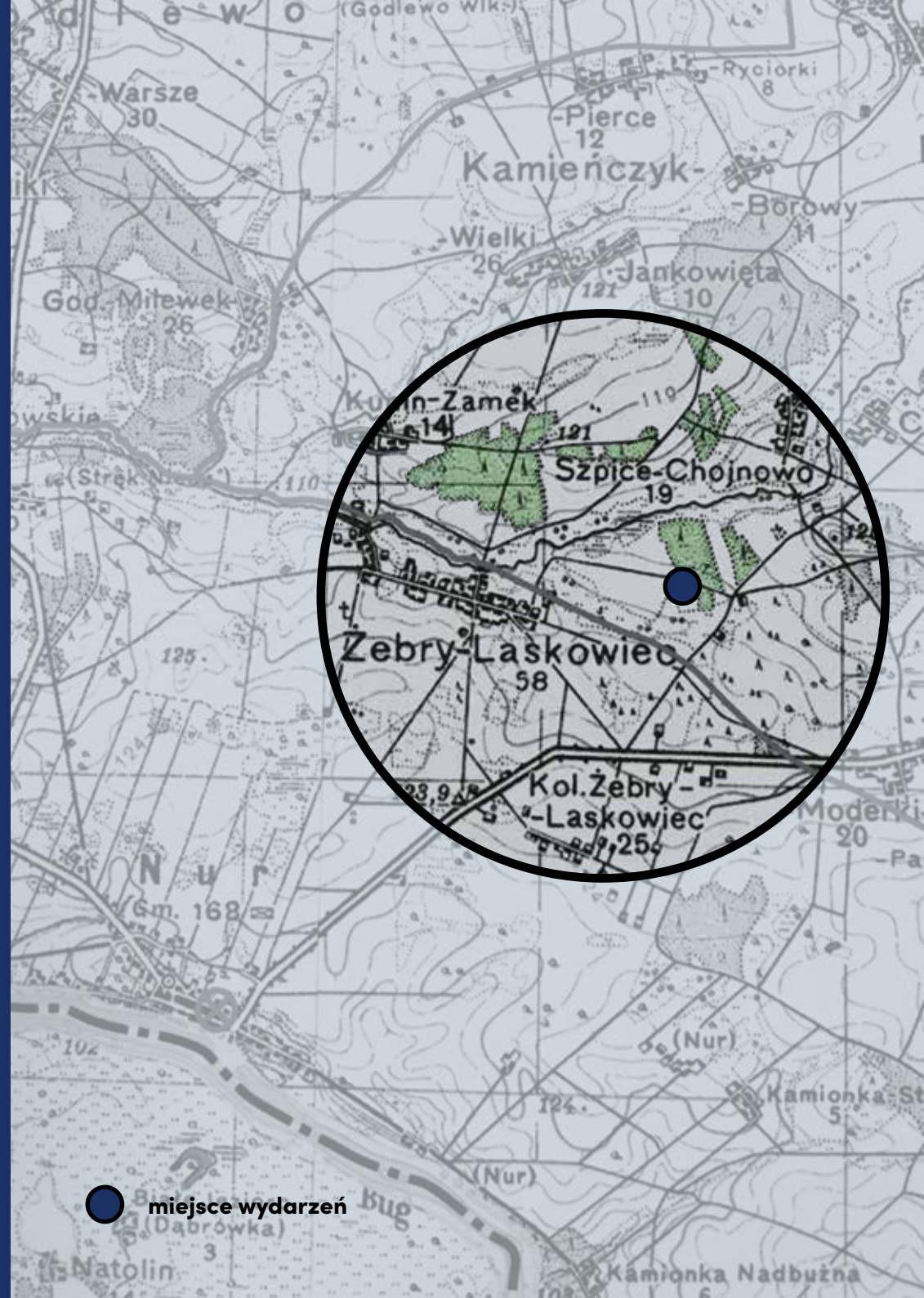
Zamierzeniem projektu **Zawołani po imieniu** jest przywołanie osób, których imiona i nazwiska pozostawały zbyt długo niewypowiedziane. Oddając im cześć, przypominamy sobie o najwyższych, uniwersalnych wartościach. Tych, którzy powinni zostać zawołani po imieniu, jest znacznie więcej. Instytut Pileckiego będzie kontynuował swoje badania i upamiętniał Polaków zamordowanych za pomoc niesioną Żydom.

Powiat ostrowski 1939–1945

- W placówka Wehrmachtu
- Ż placówka Żandarmerii
- G placówka Gestapo
- K placówka Kripo
- S Stalag

Przed wybuchem wojny wieś Żebry-Laskowiec znajdowała się w granicach powiatu ostrowskiego w województwie warszawskim. We wrześniu 1939 r., wskutek ustaleń niemiecko-sowieckich, tereny, na których leżała miejscowość, znalazły się w strefie ZSRS i pozostały w niej aż do agresji niemieckiej na Związek Sowiecki. W wyniku inwazji na wschód, wieś Żebry-Laskowiec została włączona do utworzonego przez Niemców Okręgu Białostockiego (niem. Bezirk Białystok).

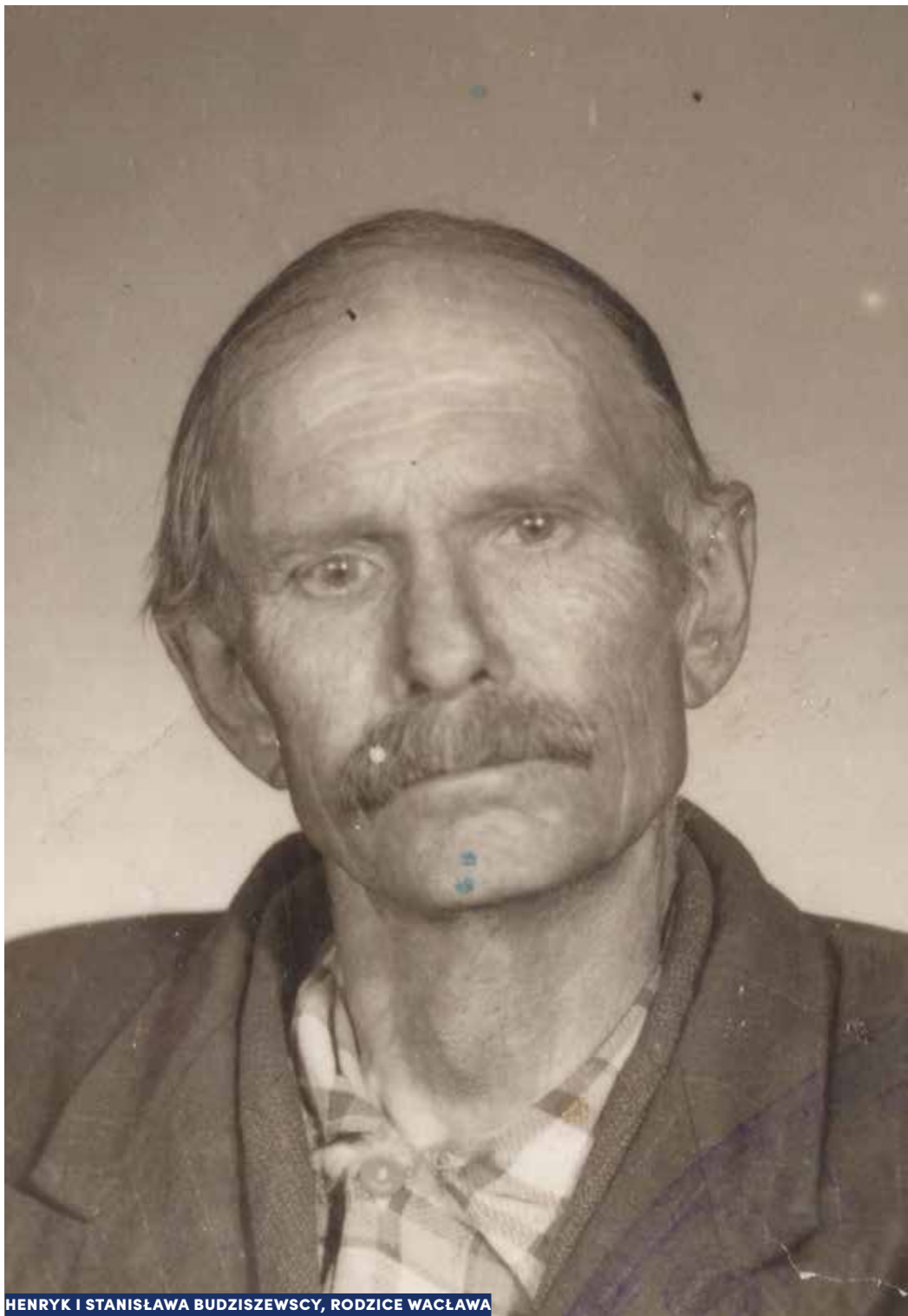

Na przełomie lutego i marca 1943 roku znana nam rodzina żydowska z dziećmi ukryła się w zabudowaniach moich rodziców. Pomimo że, mieszkaliśmy z dala od wsi przy samym lesie, to po jakimś czasie „uczynny” ktoś rozpoznał tę rodzinę i doniósł do Niemców w Nurze (...) W bardzo krótkim czasie obydwie rodziny znalazły się na podwórzu pod lufami karabinów (...) Wówczas wystąpił krok do przodu mój brat Wacek i oświadczył, że to on przyprowadził w nocy rodzinę żydowską do naszych zabudowań a rodzice o tym nie wiedzieli – miał im powiedzieć dopiero rano. Tak postąpił mój brat Wacław widząc struchlałą matkę z malutkim dzieckiem na ręku oraz pochylonego ojca i płaczącego 13 letniego brata (...) To była tragedia dwóch rodzin.

KONSTANTY BUDZISZEWSKI

Gospodarstwo Henryka i Stanisławy Budziszewskich leżało na skraju wsi Żebry-Laskowiec w powiecie ostrowskim. Kiedy wybuchła II wojna światowa, państwo Budziszewscy mieli dwóch nastoletnich synów, Wacława i Stanisława, a na początku grudnia 1942 roku przyszedł na świat kolejny syn, Konstanty. Dwa miesiące po jego urodzeniu u Budziszewskich szukała schronienia rodzina żydowskich uciekinierów – małżeństwo z dwoma dorastającymi synami i córką. Państwo Budziszewscy znali ich, gdyż prowadzili oni sklep w pobliskim Nurze. Zdecydowali się dać im schronienie w swojej stodole, choć za pomoc Żydom groziła kara śmierci. Po około dwóch tygodniach, wczesnym rankiem, przed gospodarstwo zajechały ciężarówki żandarmerii oraz gestapowcy na koniach. Niemcy odnaleźli kryjówkę Żydów. Obie rodziny wyprowadzono na zewnątrz. Tłumacz zapytał Henryka Budziszewskiego, jak długo ukrywa Żydów. W tym momencie żydowski chłopcy wyrwali się i próbowali dobiec do lasu. Braci szybko dosięgły kule niemieckich karabinów. Tłumacz ponownie zadał pytanie. Gdy gospodarz milczał, osiemnastoletni Wacław Budziszewski postanowił ocalić rodziców. Wystąpił z szeregu, wołając, że ojciec nic nie wie, bo to on zaprowadził poprzedniego wieczoru Żydów do stodoły i zamierzał powiedzieć o tym rodzicom dopiero rano. Niemcy znaleźli winnego. Żydów załadowano na samochód, wywieziono i zamordowano w nieznanym miejscu. Gestapowcy zaarrestowali Wacława i związanego popędzili przed końmi do Nura. Wkrótce został on przewieziony do Białegostoku, skąd 27 lutego trafił do obozu koncentracyjnego Stutthof jako więzień numer 19988. Na karcie przyjęcia wypisano kategorię przestępstwa „Zakwaterowanie Żydów”. Wacław Budziszewski przeżył w KL Stutthof 33 dni. Zmarł 1 kwietnia 1943 roku. Jego rodzice i bracia zostali skierowani w okolice Königsberga (obecnie Kaliningrad) do niewolniczej pracy, skąd wrócili w maju 1945 roku.

HENRYK I STANISŁAWA BUDZISZEWSKY, RODZICE WAŁAWA

**Przeczytaj akta
Wacława Budziszewskiego
z 1943 roku**

Konzentrationslager Stutthof

nachname: B u d z i s z e w s k i Vorname: Wacław Geb. am: 2.1.25 in: Zebry Laskowiec Beruf: Landarbeiter Religion: kath. Staat: Pole eth., seb., geist.: ledig Anmerkungen:	Sch.-Nr. 19 988 Häftling Nr. 19 988 Straf:
Grund: Beherbergung von Juden	Schutzhaft angeordnet: am: 27.2.43 durch (Wehrmacht) Stapo Bialystok Bisherige Parteizugehörigkeit: Bestrafen: keine
eingeliefert: 27.2.43 überführt:	entlassen: parol:
	Verstorben am: 1. April 1943

Handwritten: Budziszewski Wacław

Po. Sch. Nr. Name: **B u d z i s z e w s k i Wacław** Nr. **19 988**

Beruf: geboren am: **2.1.25.** in:

Ankunft: **27.2.43.** von **Stapo Bialystok** Entl. am: nach:

Bei Einlieferung abgegeben:

	Koffer	Kleintasche	Paß
1 Hut/Waage	1 P. Schuhe/Stiefel	Sporttasche	Kassenscheit
1 Mantel	1 P. Hausschuhe/Pant.	1 P. Handsch. Tuch	Kassenscheit
1 Korb	1 P. Gamaschen	1 Armehalter	Kassenscheit
1 Weste/Kleiderweife	1 Ringen	1 P. Mantel-Röhre	Kassenscheit
1 Hute	1 Borstend	1 Brieftasche mit	Geldbörse
1 Fußsauer	1 Binder/Bügel	1 Papiere	1 Kamm
1 Strickweife	1 Schlutsh	1 Schlüssel o. Ring	1 Welle/Stein
1 Handsch.	1 Hirtsh	1 Feuerzeug	1 Zett./Kug.-Berstsh.
1 Unterhosen	1 Taschentücher	1 Messer	1 Karte
1 P. Strümpfe	1 Handtücher	1 Dreßhüt	1 Schere
			1 Führerscheit
			1 Wertpapiere
			1 Isten

Abgabe bestätigt: *[Signature]*

Effektenerwähler: *[Signature]*

44 - Kottensbücher

KARTA PERSONALNA WACŁAWA BUDZISZEWSKIEGO Z KL STUTTHOF

Nr. 1279

C1

Stutthof, den 2. April 1943

Der Leiharbeiter Waclaw Budziszowski

katholisch

wohnhaft in Żebrzy Laskowiec, Kreis Lomscha

ist am 1. April 1943 um 23 Uhr 20 Minuten

in Stutthof, Dansigerstraße verstorben.

Der Verstorbene war geboren am 2. Januar 1925

in Żebrzy Laskowiec, Kreis Lomscha

(Standesamt Nr.)

Vater: Henryk Budziszewski, wohnhaft in Żebrzy, Kreis

Lomscha

Mutter: Stanisława Budziszewski, geborene Stokowska

wohnhaft in Żebrzy Laskowiec, Kreis Lomscha

Der Verstorbene war nicht verheiratet

Eingetragen auf mündliche Anzeige des Angestellten

Bernhard Lüdtkke in Stutthof, Dansigerstraße

Der Anzeigende ist bekannt und erklärte von dem

Sterbefall aus eigener Wissenschaft unterrichtet zu sein

Vorgelesen, genehmigt und unterschrieben

Bernhard Lüdtkke

Die Abereinimmung mit dem Erstbuch wird beglaubigt.

Den 2. April 1943

Der Standesbeamte

Głab

Der Standesbeamte

G ł a b

Todesursache: Herz- Kreislaufschwäche

Eheschließung der Verstorbenen am in

(Standesamt Nr.)

Nr 1279 C1

Stutthof [Sztutowo], 2 kwietnia 1943[3] r.

Wacław Budziszewski, [z zawodu] rolnik, [wyznania] katolickiego, zamieszkały w Żebrach-Laskowcu, województwo łomżyńskie, zmarł dnia 1 kwietnia 1943 roku o godz. 23.20 na [ulicy] Danzigerstraße w Stutthofie [Sztutowie].

Zmarły urodził się 2 stycznia 1925 roku w Żebrach-Laskowcu, województwo łomżyńskie (urząd stanu cywilnego _____ nr _____).

Ojciec: Henryk Budziszewski, zamieszkały w Żebrach, województwo łomżyńskie.

Matka: Stanisława Budziszewski [sic] z domu Stokowska, zamieszkała w Żebrach-Laskowcu, województwo łomżyńskie.

Zmarły nie był żonaty.

Zarejestrowany w Stutthofie [Sztutowie], [ulica] Danzigerstraße na bazie ogłoszeń ustnych pisemnych pracownika Bernharda Lüdtkego.

Osoba ogłaszająca jest znana i deklaruje, że została poinformowana o śmierci w wyniku własnych starań.

Odczytany, potwierdzony i podpisany

Zgodność z Erstbuchem [pierwszą księgą] Bernhard Lüdtkke została potwierdzona [nieczytelne], dnia 2/IV/1943

Urządник   Urządник
[podpis Głab]   Głab

Przyczyna śmierci: Niewydolność serca i krążenia.
Ślub zmarłego [odbył się] dnia _____
w _____
(urząd stanu cywilnego _____
nr _____).

Projekt **Zawołani po imieniu** rozpoczął się w Sadownem 24 marca 2019 roku. Kamień z pamiątkową tablicą został uroczystie odświeżony w obecności premiera Mateusza Morawieckiego przed domem Leona, Marianny i Stefana Lubkiewiczów – rodziny piekarzy zastrzelonej przez Niemców za pomoc Żydom.

Ostatnie upamiętnienia w ramach projektu miały miejsce w miejscowościach Poręba-Kocęby, Skłody-Piotrowice, Ostrów Mazowiecka i Stoczek.

W Porębie-Kocębach odświeżono tablice poświęcone zamordowanym przez Niemców gospodarzom Antoniemu Prusińskiemu i Piotrowi Leszczyńskiemu oraz nieznanemu z nazwiska Żydowi. W Skłodach-Piotrowicach uhonorowano Alek-

sandrę i Hieronima Skłodowskich. Matka i syn zginęli gdyż w ich gospodarstwie odkryto kryjówkę w której schronili się Żydzi. W Ostrowi Mazowieckiej upamiętniono Janinę Długoborską oraz Lucynę Radziejowską. Janina Długoborska była torturowana przez gestapo i została zamordowana w lesie strzałem w tył głowy za to, że w swoim pensjonacie ukrywała Żydów oraz oficerów AK z miejscowego oddziału „Opoczniak”. Lucyna Radziejowska za przyjęcie pod swój dach dwójki Żydów, matki i synem, została skazana na pobyt w obozie Auschwitz-Birkenau gdzie zmarła. W Stoczku Cecylia Borkowska odświeżyła kamień z tablicą poświęconą jej rodzicom Juliannie i Henrykowi Postkom i dwóm braciom Henrykowi i Wacławowi. Zginęli za ukrywanie w swoich zabudowaniach 17 Żydów.

ODŚWIEŻENIE TABLICY PRZEZ MINISTER MAGDALENĘ GAWIN I RODZINY POMORDOWANYCH W PORĘBIE-KOCĘBACH (9 CZERWCA 2019 R.)

PRZEMÓWIENIE PREMIERA MATEUSZA MORAWIECKIEGO W SADOWNEM (24 MARCA 2019 R.)

ODŚWIEŻENIE TABLICY W SKŁODACH-PIOTROWICACH (16 CZERWCA 2019 R.)

Program uroczystości

12.00

Uroczysta Msza Święta

Kościół św. Jana Apostoła w Nurze

ul. Małkińska 7

13.00

Odświeżenie tablicy upamiętniającej

Wacława Budziszewskiego

teren przykościelny

Wykorzystane fotografie pochodzą ze zbiorów
rodziny Konstantego Budziszewskiego

ORGANIZATOR

PARTNERZY

INICIATORKA
PROJEKTU

prof. Magdalena Gawin
Wiceminister Kultury
i Dziedzictwa Narodowego